

ԱՅԻՆԻ ԱՅՆԻ

1. Արդի հայերէն գրողներու ուշադրութեանն թերեւս նորահաս սերունդն հազվէ յիշէ՝ գրաբարի ու աշխարհաբարի վկան. բառութիւններն ։ Մեր միտքը չէ նորոգել այս վէճնը. Հայ տարրը վկանը մէջ առաջին, վկանը օգտուելու մէջ վերջնն... Միայն կէտ մը պիտի յառաջ քաշնեք այս հին վէճներն, այսինքն գրաբարի կարեւորութիւնը շշտողներու մէջ կային պնդուներ, որ մայն գրաբարի հոգւոյն համեմատ զարգացնելով աշխարհաբարը կարելի պիտի ըլլայ ուսչմայն լեզուի մը նկարագիրը պահէլ աշխարհաբարի մէջ. Բնակնոն լեզու մը՝ որուն տարրուելո՞ն հոգ չէ թէ ընկէ շըլլան, բայց բնիկ ըլլալու արգեանց արժանացած են, մայն գրաբարը կընայ ըլլալ աշխարհաբարի մը համար. Շատ ճիշտ գուշակած են այն հին վիճաբանուներն, որոնց ժամանակ դեռ եւրոպական լեզուներու ազգեցութիւնն շատ զօրաւոր չէր աշխարհաբարի վայ, վասն զի մողերը գրաբարով մասն ըլլալոն, շատ մեծ գիրութեամբ կը հակահուեր (անվաiegen) կամ հարեւանից ազդեցութիւն մը մայն թոյլ կու տար սարք լեզուներու. Պայց այսօն 30—40 տարիներէ եւար լուրզութիւն փոխուած է մեր աշխարհաբարը: Դեռ գրաբար ձեւերով, վայելու գրաբարը գրալու աններով աշխարհաբարն պէճնել ու զարդարել՝ կարծես մայն շատ շատ քիշերու սեպհականութիւն մացած է. ընդհանուակն հոսոնիք մը կայ, որևէ զատաց չեն մաքք գրաբարսաբար, մեր գրողներէ ամենապատճեն իսկ: Յայսնի է թէ լեզուի պաշարն շատցնողներն օրաթերթերն են, բայց նաեւ լեզուի խաթարողներ՝ որավասառակ խմբագիրներու շարքերու մէջ փնտուելու է: Մերենական արագութեամբ, առանց այլեւայլի, գրին կը գծէ թղթի վայ՝ արագութենէ անլնդեռնի տողեր, գրաշարներն կ'ամսապարեն. շարու ածքը պատրաստ է, որշաբեալ ժաման թերթն արդեն ընթերցաց ձեռքին է. արտօնաւթիւն գոյն է որ թերթն ելաւ, կը վաճառուի, հոգն է թէ ի՞նչ եւ ի՞նչ հայերէնով գրաւած է: Բայց ովէ գտաւ ոչչափ գրչի վերպաններ, որչափ լեզուի գայթուաներ, ստարարտութիւններ հրամաց առ են ընթերցողներու... Եթեւակայսական կամ մատացածին դէպքեր չեն այս ախարհութիւններն, այլ իրավանութիւններ, որ՝ գրաբարսաբար, մայն հայեւանիք պէս անտեր ու անտերունչ ինեղան լեզուի մը մէջ կարելի է գանել... Ցաւակի

այս հաստատութերն այլպէս յաճախագէկ ու սովորական գարձած են, որ գրողներն թերեւն երբ ուշադրութեան հրաւիրութիւն, պիտի զարմանան ու ապշին, թէ կարելի՞ է իրենց հարազատ հյայերէնը խթած ել: Օրինակ՝ ամենօրեայ Անգլիայու բայց ի մասնաւորի քանի մը ուշագրաս առարարականութիւններ, զորոնք հասկնալու համար, մարդ անպատճառ օտար լիզու գիտալու է: «Անհնարիոն» ու եկամ, զինու բերել համայնչեց, (=ասսիտէ զիվ...): Մեր տովորակն ուն էր բայց այս (=ընդ գ ալ, «կելակի կիպի»): «Ես ձեր իշեծից շեմ բայներ, » = կարծիք բաժնեւ, «Եղի իշեծից լի», «իշեծից իշեծից լունիք, «անդի պէս շեմ մոտածեր, » եւն լսելու աեղ. «Հուշեկ իմ զրաս», = compter, գիտանակ «ապահով վստահ եղիք», բայց ինչ Տարկ այս օրինակները շատացնել թու լմիթերցոն ախարկ մը նեսեա մեր նորաց յոն լեզունեւ եւ պիտի համոզուի, որ ամեն «բանաստեղծ», անոն նեսեցող՝ միայն օտար դրաքանակներով ու առարկութեալներով ու բանաստեղծեւ: Ելոյ, կը զարգանայ առող մեր Հայերէնն, բայց իւր նկար Ըստիւն հակառակ: Հայերէնն չունի այսօր Խնհնութիւններ մշակ հայէ, Կուրաքիք բուտածք: Հոյ հասակը դրախտաբար: Կը նմանիք այս վաճառականներու, որ միայն օտար ապրանք ծախելու ձեռնարկի լույս եւ երկիրն ապրանքն ու հասոյթն անառ ընթալու կատար կ' ունենան եւրոպական մեծաքանակ ծառողներէ, ուր որ՝ կրնային շաս գիտութեամբ իրենց ապրանքն չնորհիւը, փրաքանակ՝ բայց ինքնական վաճառականի համբաւն ու արդիւնքն ունենալ: Քանի մը ամիս յառաջ ինդիր յուղուեցաւ եւ եւրոպացի հրատարակիներու ուշեցին Հայկական ընկի երտուշուութեան իսկութեան վայ գաղափար աննենալ: Տեսնելու էր մեր՝ եւրոպական համբաւ անեցող երաժշտներու, ձայնակէտներու, երգ ու հաններու անձարակութիւնն: Սիրերան չպապանձեցան ալ, այլ՝ սուուց ելու համբաւ մեր յօդուածին սիդզն յիշատակած հայու մէկ յատկութիւնն՝ «վիճելու մէջ առաջին», ան հնարապէ հրատարական պայմաքար մը յուղուեցան, գրուցան, երկանութեան պանական ու թագավոր ու թագավորացին յաջական արդիւնք: Կրցան եւրոպացի հրատարակիչք համոզուի՛ Հայ երաժտութեան բնիկ նկարագիր ունենալուն, եւ թէ ըն էր այ նկարագիրը, Հարիւր անգամ լաւագցի պիտի չըլլար ազգային զարգացման տեսակեւուն եթէ գիտանակ հրապարակի վայ վիտացող՝ իր թէ Հայկական, պատմական անգամ լաւագցի պիտի չըլլար ազգային զարգացման տեսակեւուն եթէ գիտանակ հրապարակի վայ վիտացող՝ իր թէ Հայկական, պատմական

բերու, շրջապարերու, գեղններու, մեներգներու
եւն, ունենայինք իրապէս հայկական նկարոցիր
ունեցող նկնօրոյն — «պատիկ բայց դստիկ»,
ինչպէս կը լսէ մեր գաւառոցին, երաժշտու-
թեան մը:

Զենք խորհիր երբեք ասով վարկաբեկել
կամ “անգնահատել”, մեր երաժշգնաբերն ու
երգահաններն, որոնք թերեւս իրաւունք ալ
ունենան պատասխանելու “գարաւոր աղքատակի
կորուստներու մէկ մաս ու մեր ինքնուրույն
երաժշտութիւնն է”, որ հաւաքինք ու Կարդա-
րացնենք այսպիսի խորհելու եղանակ մը: Բայց
այս երաժշտութիւնն մէնք մայս իրը չօշափելի
օրինակ քերնեք՝ մեր լեզուն նկարագրին պահ-
պանութիւնն ապացուցանելու համար:

Ըստ բաւականի հարթուուծ լիցու մ'ուն
Նէինք աշխարհաբար, եւ օրէ օր զարդանալու
ընդունակութիւններ ցցի կու ապր, մէկուն իսկ
մարքն չըր անցներ սպառութեան ի՞նուցէ գար-
ձուածքն իրը գրաբարածեւ արհամարդէլու եւ
“ովառութիւննու կ'ապարէւր,” ի պէս [= կ'ապ-
րութիւն կոր] ասարօննակ ձեւներ ասեղծելու
Ականներն վարժած էին եղանին մէջ անդամին
կերպութիւններն նորուում մը որգեգալ ապա-
— “ովառութիւնն, ովառութեան, ովառութիւնն
սպառութեան, ովառութեան մէջ. իսկ յուսներին
մէջ՝ ովառութեան է կամ ովառութեաններ, ովա-
ռութեան կամ ովառութեաններն, ովառութեան-
ները, ովառութեաններէ, ովառութեան մէջ, եւ
այնպէս գեղեցիկ ներդաշնակութեամբ կը շա-
րահւառութիւն իրարու ովառութեան եւ ովառու-
թեաններ, որ իրաբանչիւրն ուներ իր գործածու-
թեան իրաւունքը. Յանկարդ ծնան կծու գրա-
բարատեացք ու կծիի աշխարհաբարեակը մէկ
կողմը, միւս կողմէ՝ ասարժամ գրաբարասերք
ու զրավստակ աշխարհաբարաբանդք, եւ ոգի
ի բոլի գտաւիսինք կոդորէին զլրար ջնջելու
կամ հրապարակէի ի փախուստ գարձնելու: Եւ
երբեմն իրը՝ «երկու ցցինք», «հարազատ զար-
ցւու»: «Եւ Եւ Եւ Եւ»: «Եւ Եւ Եւ Եւ»:

միկներ, «բնիկ Հայունակցիներ», «Համալքարագիւն
քարի մասահմիկներ», զերպար քաջալբարդներ
իրարութ, զարգացման օնողներ», զարձան իրար
առ հաշտ օփերիթներ: Տուժելով՝ Հայերէն լը լունին, որ պայման հետեւ երերեալ ու տատա-
նեալ կեակի մ'ունեցաւ: Բնիկ գարձուածքն ու
ասացուածքը կու գար՝ այսպէս ևսկելու համար
զողվն դրչին ծայրը, բայց «ո՞յ» գոյնուն Եղա-
լուկի ահաբեկութեամբ մը՝ կը ջնջուէր այն, ե-
կը փօխանակուէր՝ Կարծեցեալ բռն աշխարհ հա-
բարով, որ որիշ բան չէր, բայց եթէ կամ

“միշեւ սոկըներն թափանցած”, թուրք դարձուածք մը, կամ անկիւնդան նորաբանութիւն մը: “Եթ զարուային ինեւց, կ'առաջարկեր ընտանեկան ինչըցքին ժամանակ գրաբարահարաց, գրաւակեր մը. “Պարուային ինեւցներ”, կ'իրկրպագեր եռանցնամոլ” աշխարհաբարեան, մը: Եւ ար-

«А votre sainte a la vôtre!»ή ακέν
επειρ ϕωνηθύν «βίβλος, αλ., «βίβλονταν» αλ.
ζωτωπασχέρ, εθέτ 30—40 αωρή για-
πωλ οικουμενικό αρραφή τριπάνια μέρην πε-
θηκέν ψωροπάνωσικέρ, αγωρ αψιθή παντίναυηήρ
πιετείης ήσυχης ίδιαραφήριον πιεθεπεραθήν
λερών με: Ήσυχορ αγωνίστηκον πιεπονάκι σε θέρη αρραφή¹
ψηραν, ηρ θέτ «ήσυχης ίδιαραφήριον πιεπονάκι σε θέρη αρραφή¹
πιετείης ήσυχης ίδιαραφήριον πιεπονάκι σε θέρη αρραφή¹
πιετείης ήσυχης ίδιαραφήριον πιεπονάκι σε θέρη αρραφή¹

1	ქ ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ი რ ე ბ ი ს . ქ ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ი რ ე ბ ი ს .
2	ქ ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ი რ ე ბ ი ს [გ ხ ა კ ე ბ ე რ ე] ქ ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ი რ ე ბ ი ს . ქ ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ი რ ე ბ ი ს . ქ ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ი რ ე ბ ი ს .
3	ქ ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ი რ ე ბ ი ს [გ ხ ე] ქ ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ა მ ა წ ე ბ ი ს ი რ ე ბ ი ს , ხ ა ს ხ ა ს .

Արդ կը հարցնենք, թիւ 1ի եւ 3ի տակ
ամփոփուած երկու ձեւերն ալ կարելի՞ն է միեւ-
նյալ եղանին նոյն հորվի համարիլ: Բայց մա-
սնաւանդ թիւ 2ին 4 ձեւերեն ո՞ւն է բուն աշ-
խարհաբարի մէջ գործածուելիքը: Բնականա-
պես երեք թուերու տակ ալ ամփոփուած առա-
ջին ձեւերն աւելի աշխարհաբար են, քան
միւնքը, եւ սակայն կը գտնէք միօթիսակու-
թիւն գրումերու քով՝ նոյն իսկ այս պարզ
օրինակի գործածութեան մէջ...:

Այս Խորհրդածովթեան մղղւեցայ ուշա-
գրութիւն Հրամիրելու Համար ամէն գրողն
մածին ընդգվանն լեզուի կանոնաց Հակառակի:
Ամէն գրազ օրենսդիր է: Գրողներու գրութիւն-
ներն պիտի մասակարգենն ինքը՝ անխափա-
քերականութեան մը սա հմաններուն որոշման:
Տայց քերականական կանոնաց զարաւուղի թիւն-
ներն իշգղմենք չպահ հեղինակութիւնն մըր մը
գրողն ունի: Մեծամասնութեան զրածին բա-
ռեն թերեւէ Հայրենին, բայց ինմասն ու խոր-

հելու եղանակն հայեցի չէ: Գրաբարի եւ աշխարհաբարի վէճերն հիմայ աւելի սուր հանգամանք մ'առած են, ըստ որում շատ մը եւրոպական լեզուներ ալ սկսած են տարիներէ ի վեր ազգել հայերէնի վրայ: Գեղեցիկ է ազգային ննիքուրյունութեան գալափարը, բայց չմոնանք որ այն գեր անդորթաբերի ու հեռաւոր է, պահենք մեր լեզուի ննիքուրյունիւն՝ դուրգուրալ անոր հայեցի նկարագրին վրայ:

Թերեւս ոչ շատ հեռաւոր ժամանակի մէջ անդրադառնամք՝ մեր լրացիներէ քաշուած դործնական օրինակներով խօսելու:

Հ. Գ. Մէնչևը Շեն

2. Հայոց պատմական եւ հնագիտական ընկերութեան Տարեգիրը:

Հայոց Պատմական ու հնագիտական ընկերութեան խորհուրդը իր կանոնադրութեան համաձայն ապրիլ 17/18 հայոցած նիւթամմորչը ունենալ սեփական մասնագիտական հրատարակութիւն «Տարեգիր Հայոց Պատմական եւ Հնագիտական ընկերութեան» վերնարով հետեւեալ ծրագրով. 1. Բանագիրեր, 2. Մասնագիտական ուսումնական թիւներ, 5. Գիտական գեղագութեր, 4. Գիտական քրոնիկոն եւ 5. Մատենագիտական:

Այս բավարարակութեամբ սիւթեր կ'ընդունին անդամներից եւ ոչ ունադարերից, իւրաքանչիւր յօպածաւութիւնից ստանամմ է իր յօպածածի արտապատճեան 50 օրինակ:

Կաթեր կարելի է ուղարկել ընկերութեան արգասիքն անդամականի հացեով թիվքից առաջնորդարան:

Տարեգիր առաջն դիրքը ւյս կը տեսնի 1914 թ. հոկտեմբերին:

«ՀՈՐԻԶՈՆ» 1914, թ. 90:

Ազգային զատմութեան հետազոտութիւնը հաստատում հօղի վրայ գնելու, անոր ոյժ, մղում տալու համար առաջն պահանջն է ունենալ մասնագիտներէ կազմուած ընկերութիւն մը, ակադեմիկան հաստատութիւն մը, որ ի ձեռին տած առաջնորդական զեկը, ուղղէ ցիր ու ցան վաստակներն մէկ նպատակի, նոր հետաքրքրութիւն զարթուցանէ դէպ ի ազգային պատմական յիշատակարաններ եւ հնութեներ, ենթարկէ զանոնք յօրինուածական ուսումնասիրութեան:

Այսպիսի կարեւոր ընկերութիւն մը կամ չաստատութիւն կը պահէր մզի, որում հետեւութեամբ պատմական հետազոտութիւնը, հնագիտական պահանջն մէկ պատմական ոյժերու, անպատճառ պահանջանակ ու ոյժագույն պահանջանակ բոլորին ուրիշ առաջարկութիւնները:

ուպիտ քմահանցյից, ուսկից ոչ մոյն յօրինուածական ամբողջական արդինք մը չէ ստացուած, այլ եւ զգալի կորուստներ ունեցած ենք հնագիտական տեսակետէ:

Անպայման ուրախութեան եւ ցիրմ ողջունի արժանիք է այժմ 8դղիսի Հայոց «Պատմական եւ Հնագիտական ընկերութեան», հիմնարկութիւնը, որուն գնահատելի կանոնադրութիւնն իրաւամբ պիտի խէլ բռուն ժափահարութիւն դիտակից հասարակութեանէն եւ ամէն հայ միտ պիտի մաղթէ անոր յաջողութիւն եւ երկար կեալք:

«Հորիզոնի», վերոյիշեալ առողերը այժմէն իրի կ'արդարացնեն մեր ակնկալութիւնները:

Տուրեկու մակ գրաւական պիտի ըլլայ գործական է Հնագիտական ընկերութիւնը, արդիւնացից գործունեւութեան. եւ կրնան յուսամիր նայիլ այդ խոսացուած ձեռնարկութեան, որ ի կարգին նոր մղում պիտի այս ազգային պատմական եւ հնագիտական հետազոտութեանց եւ պիտի յարուցանէ մշակներ այս գրեթէ կոյս հոյն համար:

Տուրեկու Հայ պարբերականներու թուին մէջ պիտի գրաւէ պատուաւոր դիրք, քանի որ այնպէս զգալի է բանակիրական ծերեթերու նուազութիւնը հայ գրական ասպարեկի վրայ. ՀԱՆԴԻՍ ԱՄՍՈՐԵՍԸ, ԱԶԳԱԿՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍ, երբեմ երբեմ ԱՐԱՐԱՏ եւ ԲԱԶՄԱՎԱՂ, ահա մեր ուսումնաթերթերը, որոնք կոչուած էին մինչեւ օրս ուսումնակիրել ազգային պատմութիւնն եւ հնագիտութիւնը:

Կովկասի հայք կրնան պարծանօք նայիլ իրենց Ազգ ագրական եւ զատմական - հնագիտական կրկն ընկերութեանց եւ անոնց կրկն Տարեգիտներուն, երբ պիտի ելեն անոնց մրցակից Տանկահայք:

Հ. Ն. Ակնհնան

* * *

Դարձուեցան ոմանցմէ, երբ Հանդիսի Յորեւնական թուին մէջ կը գրէմիք թէ՝ «ինչո՞ւ մեր հնութիւններուն գննութիւններուն մէկ նմէք շփնտանէք մեր ազգին անցեալ փառքը քարոզըլ արձանագրութիւնները, քանդակներն եւ ձեռագիրները՝ զանոնք ազգային յառաջ նախորդակի մը մէջ ամփոփելու համար» (Հանդ. Ամս. 1913, էջ 708): Բայց ուրախ ենք որ հրապարակի վրայ դրաւած պահանջը ծաղցողներու սպասածին հակառակ բոլորին ուրիշ վերաբերմօնէքի արժանացաւ հայ.